

University of Groningen

Kwaliteit van risico-informatie

Huttenhuis, Job; ter Hoeven, Ralph

Published in:
Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2016

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Huttenhuis, J., & ter Hoeven, R. (2016). Kwaliteit van risico-informatie: Europese Banken onderzocht. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 90(12), 563-579.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Kwaliteit van risico-informatie: Europese banken onderzocht

Job Huttenhuis en Ralph ter Hoeven

SAMENVATTING Zowel vanuit IFRS als vanuit het prudentiële banktoezicht dienen banken informatie te verstrekken over de diverse soorten risico's die zij lopen. Op basis van een analyse van negen kwaliteitsaspecten van bancaire communicatie voor 67 jaarrekeningen en bestuursverslagen (jaarstukken) van Europese banken is onderzocht in hoeverre banken informatie omtrent deze negen kwaliteitsaspecten verstrekken. In de onderzochte populatie wordt per geselecteerd element door bijna de helft van de banken een toelichting gegeven. Daarbij komen we tot de conclusie dat banken onder toezicht van de Europese Centrale Bank (ECB) over het algemeen meer informatie publiceren ten aanzien van de geselecteerde risicogebieden. Deze conclusie geldt ook voor de subpopulatie van Nederlandse banken die we hebben onderzocht. Hoewel de kwaliteit van toelichtingen van de Nederlandse banken gelijk loopt met het gemiddelde beeld in de totale populatie, is het wel opvallend dat Nederlandse banken risico-informatie vaker dan gemiddeld in de gecontroleerde sectie van de jaarstukken opnemen.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK Dit artikel maakt duidelijk dat Europese banken verschillend omgaan met het geven van specifieke informatie in de risicoparagraaf van hun jaarstukken. Het artikel geeft mede aan de hand van 'best practices' inzicht in de kwaliteit van dergelijke toelichtingen door de door ons onderzochte banken. We hopen dat dit artikel daarmee een stimulans is om de kwantiteit en kwaliteit van de verstrekte informatie te vergroten.

1 Inleiding

Banken spelen een centrale rol in het wereldwijde financiële systeem en zijn sinds de kredietcrisis niet meer weg te denken uit het maatschappelijk debat. De steun van de Nederlandse overheid aan delen van de bancaire sector in de vorm van leningen, garanties en zelfs nationalisaties (Fortis/ABN Amro; SNS REAAL) heeft het vertrouwen in banken ernstig geschaad. Ook diverse schandalen respectievelijk niet-transparante verdienmodellen, hebben ervoor gezorgd dat het vertrouwen in banken daalde¹. Kennelijk waren banken niet in staat, ondanks prudentieel toezicht en aangelegde solvabiliteits- en liquiditeitsbuffers, om in tijden van financiële stress op eigen benen te blijven staan en moest steun worden gezocht bij de overheid en daarmee de

Nederlandse belastingbetaler. Dit verschijnsel speelde niet alleen bij Nederlandse banken. Wereldwijd werden banken door *bail-outs* (overheidssteun) gered. In Europa werd de European Banking Authority (EBA) opgericht op 1 januari 2011 met als het doel het handhaven van financiële stabiliteit en het zorgen voor een integere, efficiënte en ordelijk werkende bankensector.

Een noodzakelijk ingrediënt om het vertrouwen in de bankensector te herstellen en vermogensverschaffers aan te moedigen (weer) in deze sector te investeren, bestond uit verbeteren van de kwaliteit van door banken verstrekte risico-informatie. Louter om deze reden richtte de Financial Stability Board² (FSB) in mei 2012 een werkgroep op genaamd de *Enhanced Disclosure Task Force* (EDTF). De doelstelling van deze werkgroep was het verbeteren van risico-informatie door het formuleren van onderliggende principes, het doen van aanbevelingen en het selecteren van goede voorbeelden (best practices) uit bestaande rapportages. In deze werkgroep hadden vertegenwoordigers uit diverse gedingen zitting; naast wet- en regelgevers en toezichthouders, ook analisten en verschaffers van informatie.

Deze brede vertegenwoordiging is in lijn met de stakeholdertheorie (Freeman, 1984), waarbij de groep belanghebbenden bij banken in ruime zin wordt gedefinieerd (Becht et al., 2011). De legitimatietheorie stelt zelfs dat banken aan het vertrouwen van de brede maatschappij hun bestaansrecht ontleen (Deegan, 2002). Transparante risicoverslaggeving door banken past nadrukkelijk in het kader van deze theorie. Klanten en beleggers zijn bij meer transparante verslaggeving beter in staat te beoordelen of gelden veilig kunnen worden toevertrouwd aan de bank, hetgeen ondersteunend werkt voor het vertrouwen in de bancaire sector. Daarbij geldt uiteraard wel als voorwaarde dat de risicoverslaggeving kwalitatief van goed niveau is zodat 'stakeholders' onderscheid kunnen maken in het risicoprofiel van de banken.

Om een indicatie te hebben of het vertrouwen in (de stabiliteit van) een bank terecht is, kan aansluiting gezocht worden bij de minimumvereisten die banken worden opgelegd. Dit betreffen minimumvereisten op het gebied van de belangrijkste kengetallen van de

bank zoals de solvabiliteit, liquiditeit en leverage³. Bepaling van deze vereisten vindt plaats in lijn met Bazel III (BCBS, 2011). Bazel III bestaat uit drie componenten, pijlers genaamd: minimale kapitaaleisen (pijler 1), het proces van toezicht (pijler 2) en marktdiscipline⁴ (pijler 3). De Bazel III vereisten zijn ontworpen door het Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) en in Europa wettelijk geïmplementeerd via de Capital Requirements Regulation (CRR)⁵ en Capital Requirements Directive IV (CRDIV)⁶. Als gevolg hiervan dienen banken naast de strengere wettelijke vereisten inzake de solvabiliteitsratio (op termijn) aan andere kengetallen te voldoen inzake liquiditeit en leverage. Dit maakt onder andere dat Bazel III impact heeft op de wijze waarop banken hun kapitaal en liquiditeit sturen en op de aard van informatie die door het management van de bank zal worden verlangd. Logischerwijs bestaat bij *stakeholders* ook de behoefte inzake (de ontwikkeling van) dergelijke sturingsgrootheden geïnformeerd te worden. Op deze informatiebehoefte van de brede stakeholdersgroep van banken richt zich pijler 3 van het Bazel III-toezichtsraamwerk.

Deze derde pijler benadrukt het belang van het niveau van goede risicotoelichtingen ter stimulering van marktdiscipline (in dit geval het informeren van marktpartijen zodat deze het gedrag van de bank kunnen disciplineren). Na de kredietcrisis werd het duidelijk dat pijler 3 zoals opgenomen in Bazel II, de voorganger van Bazel III, ontoereikend was. De pijler was niet in staat om de identificatie van materiële risico's van banken te ondersteunen en bood onvoldoende handvatten voor marktdeelnemers om risico's adequaat in te schatten en deze te vergelijken met andere banken (BIS, 2015). Om deze reden is één van de hoofddoelen van pijler 3 van Bazel III het verbeteren van de vergelijkbaarheid en de consistentie van disclosures.

Naast de vereisten uit Bazel III zijn banken op basis van de International Financial Reporting Standards (IFRS) verplicht risico-gerelateerde informatie, door middel van hun jaarrekening, te verstrekken aan stakeholders. Banken worden derhalve zowel via Bazel III als IFRS verplicht informatie openbaar te maken inzake risico's. De informatie zoals opgenomen in het zogenaamde *Pillar 3*-rapport wordt echter niet gecontroleerd en hoeft niet verplicht gepubliceerd te worden bij de jaarrekening⁷.

Naast de vereisten zoals opgenomen in Bazel III en IFRS, hebben zowel de EDTF en de European Securities and Markets Authority (ESMA) handreikingen gepubliceerd ter invulling van zinvolle verslaggeving door banken.

Om de maatschappij en stakeholders in één document diepgaand en samenhangend te informeren vormt de

risicoparagraaf in de jaarrekening, eventueel aangevuld met het directieverslag, een goed communicatiemiddel. Dit sluit ook aan met de doelstellingen die IFRS stelt aan de jaarrekening in het algemeen en de verslaggeving over risico's in het bijzonder. Dit is ook door de ESMA geconstateerd (2013⁸). Dit artikel richt zich op de kwaliteit van elementen van risicoverslaggeving van banken. We zullen ons in dit artikel beperken tot een aantal risicogebieden waarop zowel de EDTF als de ESMA belangrijke voorstellen ter verbetering hebben geformuleerd in 2012 en 2013. Dit betreft de toelichting over liquiditeitsrisico's, de kwaliteit van kapitaal (als indicatie van het weerstandsvermogen van de bank) en de toelichting over zogenaamde geherstructureerde leningen, ook wel *forbearance* genoemd. We hebben ervoor gekozen om geen toelichtingen inzake de solvabiliteitsratio te onderzoeken. De toelichting in de jaarstukken van banken op dit onderwerp is over het algemeen uitgebreid. Dit vindt haar achtergrond vermoedelijk in het feit dat Bazel I en II met name op dit element waren gericht. Uiteraard hadden we meer risicogebieden kunnen onderzoeken maar dat zou het bestek van dit artikel in dit themanummer van Het Jaar Verslagen te boven gaan.

Het artikel is als volgt opgebouwd. Paragraaf 2 beschrijft de opzet van het empirisch onderzoek en de selectie van de onderzoekspopulatie. Paragraaf 3 gaat in op een tweetal kwaliteitsaspecten van de informatie. Paragraaf 4 gaat in op de kwaliteit van toelichtingen inzake *forbearance*. Vervolgens gaan we in paragraaf 5 verder met de analyse van de kwaliteit van de toelichtingen omtrent liquiditeit. Paragraaf 6 vervolgt met een soortgelijke analyse omtrent kapitaal. In de paragrafen 3 tot en met 6 zullen best practices per deelonderwerp worden onderscheiden. Afsluitend volgen in paragraaf 7 de conclusies en een nabeschuiving op het onderzoek met daarbij onze aanbevelingen.

Voor geen van de geselecteerde elementen zoals beschreven in paragrafen 4, 5 en 6 is het wettelijk verplicht informatie op te nemen in de jaarstukken. De toelichting wordt derhalve 'vrijwillig' door banken verstrekt. Gegeven de relevantie van de informatie achten we het zeer wenselijk de elementen wel toe te lichten. De gebruiker van de jaarstukken is met deze informatie beter in staat tot een verantwoord oordeel te komen omtrent de financiële positie van de bank.

2 Opzet empirisch onderzoek en selectie onderzoekspopulatie

Ons onderzoek richt zich op de jaarstukken van Europese banken over 2015. Het regelgevend speelveld voor deze banken is vergelijkbaar omdat zij alle aan de door de Europese Unie (EU) vastgestelde CRR dienen te voldoen en dienen te rapporteren op basis van IFRS zoals

geaccepteerd door de EU⁹. We hebben jaarstukken in ons onderzoek gedefinieerd als het jaarverslag en de jaarrekening. Indien landen wettelijk banken verplichten in de jaarstukken ook andere informatie op te nemen, bijvoorbeeld (delen van) Pillar 3-rapportages¹⁰, is deze informatie deel van ons onderzoek. Volledigheids-halve, alle andere documenten zoals publicatie van rapporten op de website van de bank op appendices, zoals het Pillar 3-rapport, bij de jaarrekening hebben geen deel uitgemaakt van de door ons onderzochte jaarstukken. Banken zijn geselecteerd naar grootte, op basis van de omvang van de totale activa. Het criterium van totale activa is gehanteerd vanuit de veronderstelling dat de grootte van de bank indicatief is voor haar relevantie in het maatschappelijk verkeer en in het bijzonder voor de stabiliteit van de financiële markten. De ECB¹¹ heeft tevens het groottecriterium gehanteerd bij de bepaling welke Europese banken direct onder haar toezicht vallen. In de populatie hebben we de grootste 50 banken onder toezicht van de ECB en de grootste 25 banken onder toezicht van lokale toezichthouders (zoals De Nederlandsche Bank) geselecteerd. We zijn hierdoor in staat om verschillen in de kwaliteit van toelichtingen te duiden tussen de ECB en onder lokaal toezicht staande banken¹². In aanvulling op deze selectie hebben we in Nederland onder toezicht staande banken toegevoegd om de relevantie van het artikel voor de lezersgroep te verhogen. Wij zijn door deze toevoeging immers in staat uitspraken te doen over Nederlandse banken, zowel onder ECB als van onder lokaal Nederlands toezicht staand. Voor banken met een gebroken boekjaar hebben we de jaarstukken met de balansdatum vóór 31 december 2015 geselecteerd. In het onderzoek zijn de jaarverslagen meegenomen tot publicatiedatum 5 april 2016. Omdat later beschikbaar gekomen jaarverslagen niet zijn meegenomen in het onderzoek komt de totale populatie op 67 Europese banken. Zie tabel 1 voor de samenstelling van de populatie. De gehele lijst van banken is opgenomen in appendix 1.

3 Kwaliteitsaspect aansluitingsoverzichten en accountantscontrole

In de inleiding is aangegeven dat banken te maken hebben met verschillende soorten regelgeving en uit hoofde daarvan ook diverse begrippen hanteren voor solvabiliteit, liquiditeit en verhoudingen tussen eigen vermogen en balanstotaal (leverage). De samenhang

en interactie tussen deze begrippen komen tot uitdrukking door het geven van aansluitingsoverzichten. Een voorbeeld betreft de aansluiting tussen het totaal aan activa (balanstotaal) en de omvang van activa zoals opgenomen in de solvabiliteitsberekening respectievelijk het deel van de activa dat kan worden ingezet als liquide activa ten behoeve van de liquiditeitsratio. Zowel ESMA¹³, EDTF als de prudentiële regelgeving¹⁴ geeft aan dat de duiding van dergelijke verbanden door de banken in hun verslaggeving bijdraagt aan de informatieve waarde voor de lezer. Om deze reden hebben we dit kwaliteitsaspect geselecteerd.

Een ander gevolg van de interactie tussen IFRS en de overige regelgevende kaders is dat de jaarrekening ook elementen kan bevatten met gedeelten die in andere wettelijk verplicht gestelde rapportages zijn opgenomen. Enkele voorbeelden betreffen staten¹⁵ die door banken (direct) aan toezichthouders worden gerapporteerd of het publiek beschikbare Pillar 3-rapport. Hierdoor is niet altijd duidelijk in de jaarstukken te traceren welke informatie-elementen onderworpen zijn geweest aan accountantscontrole. Dit onderscheid achten we van belang omdat door de accountant gecontroleerde informatie als meer betrouwbaar mag worden verondersteld en daarmee een hogere informatieve waarde voor de gebruiker kent. De gebruiker moet in ieder geval in staat zijn na te gaan welke gedeelten van de jaarstukken door de accountant zijn gecontroleerd. Om deze reden hebben we ook dit kwaliteitsaspect geselecteerd. We hebben bij het onderzoek naar deze aspecten ons vooral gericht op toelichtingen inzake de solvabiliteit en liquiditeit zoals gepubliceerd in de jaarrekening.

Uit tabel 2 blijkt dat ongeveer de helft (46%) van de banken de lezer informatie verschafft in de samenhang tussen kengetallen op basis van IFRS en de gegevens zoals gehanteerd voor de bepaling van diverse Bazel III-gerelateerde informatie-elementen. Nederlandse banken helpen de lezer in mindere mate op dit gebied (36%), hetgeen voornamelijk wordt veroorzaakt door de banken die onder toezicht staan van De Nederlandsche Bank (DNB). Gemiddeld nemen banken onder toezicht van de ECB in 58% van hun jaarstukken dergelijke toelichtingen op. Het is lastig hiervoor een verklaring te geven anders dan dat wij in algemene zin constateren dat de omvang van de toelichtingen om-

Tabel 1 Onderzoekspopulatie

	ECB- toezicht	Lokaal toezicht	Totaal
Nederland	6	8	14
EU (excl. NL)	39	14	53
Totaal	45	22	67

Tabel 2 Uitkomsten kwaliteitsaspecten aansluitingsoverzichten en accountantscontrole (assurance)

	Totaal	ECB	Lokaal	NL	EU (excl. NL)
Aansluitingen	46%	58%	23%	36%	49%
Assurance	51%	51%	50%	64%	47%

Figuur 1 Best practice: BNP Paribas, Registration document and annual report 2015, p. 250**► TABLE 2: CONSOLIDATED BALANCE SHEET TO PRUDENTIAL BALANCE SHEET RECONCILIATION**

<i>In millions of euros</i>	31 December 2015				
	Accounting scope	Adjustment of insurance companies	Other adjustments related to consolidation methods*	Prudential scope	Reference to capital table (Appendix 2)
ASSETS					
Cash and amounts due from central banks	134,547	-	126	134,673	
Financial Instruments at fair value through profit or Loss					
Trading securities	133,500	-	5	133,505	
Loans and repurchase agreements	131,783	5,988	-	137,771	
Instruments designated as at fair value through profit or loss	83,076	(80,468)	-	2,608	
Derivative financial instruments	336,624	(31)	(15)	336,578	
Derivatives used for hedging purposes	18,063	(104)	12	17,971	
Available-for-sale financial assets	258,933	(108,603)	4,501	154,831	
<i>of which own funds instruments in credit or financial institutions more than 10%-owned</i>	945	1,740	-	2,685	1
<i>of which own funds instruments in credit or financial institutions less than 10%-owned</i>	1,360	-	-	1,360	2
Loans and receivables due from credit institutions	43,627	(1,442)	(3,302)	38,683	
<i>of which subordinated loans to credit or financial institutions more than 10%-owned</i>	436	-	(40)	396	1
<i>of which subordinated loans to credit or financial institutions less than 10%-owned</i>	27	-	-	27	2
Loans and receivables due from customers	682,497	1,051	5,473	689,021	
<i>of which own funds instruments in credit or financial institutions more than 10%-owned</i>	137	387	(37)	487	1
<i>of which own funds instruments in credit or financial institutions less than 10%-owned</i>	26	-	-	26	2
Remeasurement adjustment on interest-rate risk hedged portfolios	4,555	-	9	4,564	
Held-to-maturity financial assets	7,757	(7,188)	-	569	
Current and deferred tax assets	7,865	(34)	103	7,934	
Accrued income and other assets	108,018	(5,217)	316	103,117	
Equity-method investements	6,896	4,766	(594)	11,068	
<i>of which investments in credit or financial institutions</i>	3,150	-	(594)	2,556	1
<i>of which goodwill</i>	430	224	-	654	3
Investment property	1,639	(1,312)	-	327	
Property, plant and equipment	21,593	(404)	110	21,299	
Intangible assets	3,104	(156)	15	2,963	
<i>of which intangible assets excluding mortgage servicing rights</i>	3,052	(156)	15	2,911	3
Goodwill	10,316	(224)	-	10,092	3
TOTAL ASSETS	1,994,193	(193,378)	6,759	1,807,574	

trent liquiditeit en solvabiliteit uitgebreider is bij de banken die onder ECB-toezicht staan.

Op het gebied van accountantscontrole constateren we dat Nederlandse banken (64%) vaker Bazel III- ge-

relateerde risico-informatie in de gecontroleerde sectie van de jaarstukken opnemen dan banken in andere Europese landen (47%). De achtergrond hiervoor is mogelijk gelegen in de controleplicht¹⁶ van de staten die Nederlandse banken aanleveren bij DNB. In het

Figuur 2 Best practice: ABN AMRO Group annual report, p. 244

Minimum capital requirements

Audited Pillar3 EDTF9 EDTF14

(in millions)	Basel III				Basel II	
	31 December 2015		31 December 2014		31 December 2013	
	Capital requirement	RWA (REA)	Capital requirement	RWA (REA)	Capital requirement	RWA (REA)
Credit risk IRB						
Central governments and central banks	78	978	162	2,020	42	528
Institutions ¹	231	2,887	398	4,972	336	4,201
Corporates	3,247	40,592	2,927	36,586	3,122	39,020
Retail	2,130	26,631	2,292	28,646	2,177	27,212
- of which secured by immovable property/retail mortgages	1,622	20,269	1,722	21,521	1,546	19,326
- of which qualifying revolving exposures	240	3,005	296	3,702	296	3,700
- of which other retail	269	3,357	274	3,423	335	4,186
Equities not held for trading	415	5,185	401	5,009	219	2,733
Securitisation positions	7	84	19	237	23	286
Credit valuation adjustment ²	88	1,105	101	1,264		
Other ³	119	1,491	88	1,099	119	1,490
Total credit risk IRB	6,316	78,953	6,387	79,833	6,038	75,470
Credit risk SA						
Central governments and central banks	11	132	12	154	6	80
Institutions ¹	12	153	29	344	34	425
Corporates	283	3,535	301	3,758	474	5,930
Retail	63	793	78	974	109	1,364
Secured by mortgages on immovable property	41	510	43	541		
Exposures in default	7	88	13	156		
Other ³	152	1,900	153	1,907	235	2,932
Total credit risk SA	569	7,110	627	7,834	858	10,731
Other risks						
Market risk	457	5,710	465	5,811	512	6,396
- of which Standardised Approach	457	5,710	465	5,811	512	6,396
- of which Internal Model Approach						
Operational risk	1,298	16,227	1,293	16,168	1,313	16,415
- of which Standardised Approach	1,298	16,227	1,293	16,168	1,313	16,415
Total other risks	1,755	21,938	1,758	21,979	1,825	22,811
Total	8,640	108,001	8,772	109,647	8,721	109,012

¹ Institutions include exposures to banks and investment companies, regional and local governments and pension funds.

² The 2014 Capital requirement on Credit valuation adjustment has been restated.

³ Other includes non-credit obligations.

grootste deel van de Europese landen bestaat een dergelijke controleplicht niet.

Als 'best practice' voor de toelichting op de aansluiting tussen de in de primaire IFRS-overzichten opgenomen kengetallen en overige toelichtingen in de jaarrekening,

hebben we de toelichting uit de jaarstukken van BNP Paribas geselecteerd (figuur 1). De reden hiervoor is dat op het niveau van de individuele activa (BNP heeft dezelfde informatie voor de passiefzijde opgenomen) wordt aangegeven of deze in-scope is van de prudentiële toetsing. Daarnaast zijn overige correcties separaat

zichtbaar gemaakt. Tezamen met verwijzingen die zijn opgenomen naar andere delen van de jaarstukken, geeft deze toelichting de lezer meer overzicht ten aanzien van de informatie opgenomen in de jaarstukken en hun samenhang.

In aanvulling daarop hebben we een ‘best practice’ (ABN Amro) geselecteerd (figuur 2). In de onderstaande best practice wordt ook duidelijk welk deel van de informatie gecontroleerd is door de accountant. De toelichting op de kapitaalsvereisten is voorzien van vier labels; ‘audited’, ‘pillar 3’, ‘EDTF 9’ en ‘EDTF 14’^{17 18}.

4 Kwaliteitsaspect forbearance

Forbearance betreft het aanpassen of herstructureren van de voorwaarden van een lening om de klant van een bank in staat te stellen alsnog aan zijn verplichtingen te kunnen voldoen. Men kan hierbij denken aan het geven van uitstel van rente en/of aflossingsverplichtingen. Een eenmaal geherstructureerde lening wordt vanuit het perspectief van de bank (leninggever) ook wel aangeduid als een *forborn asset*. De ESMA (2013) beschouwt forbearance als objectief bewijs dat sprake kan zijn van een afwaardering in het kader van IAS 39. Over het algemeen gelden er twee redenen waarom banken forbearance toepassen. Ten eerste kan uit commercieel oogpunt het van belang worden geacht om de klant te behouden. Bijvoorbeeld omdat het een dochter betreft van een wereldwijd opererende onderneming. Ten tweede kan het zich richten op het voorkomen van een faillissement van de klant. De alsdan gedwongen boedelverkoop kan geacht worden minder op te leveren dan continuering van de bedrijfsvoering. In dit laatste scenario wordt de klant gelegenheid gegeven op een beheerste wijze kasstromen vrij te spelen zoals het verkopen van niet-essentiële bedrijfsonderdelen (stille executie). De achtergrond en het feit of een lening *forborn* is bevat relevante informatie over de kwaliteit van de leningportefeuille(s) van de bank. Met deze informatie kan mede een inschatting gemaakt worden van het (verlies)potentieel van de portefeuille. Evident is de impact op de verwachte winst, maar voor een bank correleert deze winst ook sterk met de solvabiliteitsratio en het risicodragend kapitaal. Voor onder andere de (potentiële) achtergestelde obligatiehouder zal dit impact kunnen hebben op de risico-inschatting en dus het gevraagde rendement. Toelichtingen inzake forbearance waren tot en met 2010 opgenomen in IFRS 7¹⁹ (IASB, 2009). Hoewel toelichting op basis van IFRS door banken dus niet (meer) verplicht is, hebben zowel de EDTF als ESMA sterke aandacht voor informatieverstrekking rondom forbearance. ESMA (2013) benadrukt met name het belang van meer granulaire en kwantitatieve toelichtingen. De EDTF (2012) heeft forbearance als één van de vijf specifieke aandachtsgebieden gedefinieerd.

Tabel 3 Uitkomsten kwaliteitsaspect forbearance

	Totaal	ECB	Lokaal	NL	EU (excl. NL)
Forbearance	48%	62%	18%	43%	49%

Uit tabel 3 blijkt dat 48% van de banken informatie verstrekt inzake forbearance. We hebben hierbij specifiek getoetst of banken toelichtingen inzake de (relatieve) omvang hebben opgenomen van *forborn assets* in de jaarstukken. Een toelichting wint daarbij aan kwaliteit op het moment dat additionele informatie voor specifieke categorieën en of dwarsdoorsneden van activa is opgenomen. Banken die onder toezicht vallen van de ECB scoren 44 procentpunt hoger dan banken onder lokaal toezicht. De oorzaak zou gelegen kunnen zijn in het feit dat de banken onder ECB-toezicht eerder met een *Asset Quality Review*²⁰ (AQR) zijn geconfronteerd. In deze doorlichting van de kwaliteit van de activa van banken was informatie rondom forbearance een belangrijk element. Nederlandse banken scoren lager dan de Europese collegabanken. De oorzaak is gelegen in de (relatief) grotere omvang van lokale banken in de Nederlandse populatie en is consistent met hetgeen we op Europees niveau constateren.

Als *best practice* hebben we de toelichting omtrent *forbearance* van KBC geselecteerd (figuur 3). Uit hoofde van de toelichting zijn de ontwikkelingen in de *forborn* portefeuille gedurende het jaar voor zowel de nominale omvang als de voorziening zichtbaar. De ontwikkeling is uitgesplitst in een vijftal categorieën op basis waarvan de lezer onder andere kan opmaken welke leningen gedurende het jaar andere voorwaarden hebben verkregen maar ook welk deel is terugbetaald (als indicatie van kredietkwaliteit). In aanvulling daarop heeft KBC voor haar belangrijkste onderdelen en klantgroepen toegelicht welk deel van de portefeuille *forborn* is. De bijgevoegde *probability of default* (PD)-tabel helpt de lezer daarbij een beeld te vormen bij de kwaliteit van de verschillende portefeuilles.

5 Kwaliteitsaspect liquiditeit

Toelichtingen inzake het liquiditeitsrisico zijn verplicht op grond van IFRS 7. IFRS is niet specifiek gericht op banken. De vereisten in de verslaggevingsregels, met name gericht op looptijden voor verplichtingen²¹, doen geen recht aan het belang van de analyse van liquiditeit binnen de bancaire sector. Zo zijn liquiditeitstekorten aangemerkt als een van de grote oorzaken van de financiële crisis in 2008 (Financial Stability Board, 2009; De Larosière 2009). Om deze reden vroeg de EDTF in haar rapport van 2012²² aandacht voor toelichtingen op het gebied van liquiditeit. Hierbij liep de EDTF al vooruit op de in Bazel III genoemde kengetallen.

Figuur 3 Best practice: annual report KBC 2015, p. 91

On-balance-sheet exposures with forbearance measures - movements between opening and closing balances in 2015
(in millions of EUR)

	2015 opening balance	Movements						2015 closing balance
		Loans which have become forborne	Loans which are no longer considered to be forborne	Repayments	Write-offs	Other ¹		
Gross carrying value								
Total	7 897	2 099	-1 443	-671	-105	16	16	7 794
Of which:								
KBC Bank Ireland	5 703	541	-377	-426	-75	17		5 383
K&H Bank	197	91	-3	-138	-24	4		128
	2015 opening balance	Movements						2015 closing balance
		Existing impairment on loans which have become forborne	Decrease in impairment because loans are no longer forborne	Increase in impairment on forborne loans	Decrease in impairment on forborne loans	Other ²		
Impairment								
Total	2 108	586	-304	209	-378	-19		2 203
Of which:								
KBC Bank Ireland	1 664	228	-160	176	-300	0		1 607
K&H Bank	72		-1	5	-49	-1		46

1 Includes foreign-exchange effects for loans granted in currencies other than the local currency, changes in the drawn/undrawn portion of facilities, and increases in the gross carrying value of existing forborne loans.

2 Includes the use of impairment in respect of write-offs.

Forborne loans	As a % of the outstanding portfolio	breakdown by PD class (as a % of the entity's portfolio of forborne loans)			
		PD 1-8	PD 9	PD 10 (impaired, less than 90 days past due)	PD 11-12 (impaired, 90 days and more past due)
31-12-2014					
Total	6%	6%	7%	58%	29%
Of which:					
KBC Bank Ireland	39%	1%	6%	61%	32%
K&H Bank	4%	1%	5%	55%	39%
By client segment					
Private individuals ¹	8%	6%	7%	62%	25%
SMEs	1%	21%	16%	40%	23%
Corporations ²	5%	4%	5%	54%	37%
31-12-2015					
Total	5%	8%	11%	53%	28%
Of which:					
KBC Bank Ireland	38%	1%	11%	59%	29%
K&H Bank	3%	2%	8%	70%	21%
By client segment					
Private individuals ¹	8%	9%	13%	59%	19%
SMEs	1%	28%	12%	35%	25%
Corporations ²	5%	3%	6%	46%	45%

1 99% of the forborne loans total relates to mortgage loans in 2015 (99% in 2014).

2 53% of the forborne loans relates to commercial real estate loans in 2015 (55% in 2014).

In ons onderzoek hebben we allereerst twee liquiditeitskengetallen uit Bazel III onderzocht; de *liquidity coverage ratio* (LCR) en de *Net Stable Funding Ratio* (NSFR). De LCR meet de mate waarin banken op korte termijn aan hun verplichtingen kunnen voldoen. De NSFR is gericht op de langere termijn²³. De LCR is sinds 1 oktober 2015 gebaseerd op door de Europese Commissie (EC) uitgevaardigde richtlijnen, beter bekend als de LCR Delegated Act (LCR-DA). Banken rapporteren op deze basis reeds aan de toezichthouder. De NSFR is wettelijk verplicht voor banken vanaf 1 januari 2018. In de praktijk monitoren banken de NSFR reeds aan de hand van de regelgeving zoals opgenomen in Bazel III. Daarnaast hebben we de toelichting op het gebied van *asset encumbrance*²⁴ in ons onderzoek betrokken. Beleende (*encumbered*) activa zijn reeds in onderpand gegeven door de bank en kunnen derhalve niet meer worden gebruikt om financiering²⁵ mee aan te trekken. De toelichting is van belang om te bepalen welke mogelijkheden de bank heeft om in tijden van liquiditeitsbehoefte voor haar activa liquide middelen aan te trekken door middel belening of verkoop. Immers, kern van het bancaire model is veelal dat financiering voor korte termijn wordt aangetrokken maar dat het uitleenen van deze gelden een langere periode beslaat. Zowel EDTF (2012) als ESMA (2013) beschrijven expliciet de relevantie van toelichtingen omtrent *asset encumbrance*.

In tabel 4 zijn de resultaten voor kwaliteitsaspecten inzake liquiditeit weergegeven. De LCR-ratio en eventueel aanvullende informatie inzake de bepaling van deze ratio is door ruim de helft van de banken (54%) in de populatie opgenomen. De diverse groepen in de populatie behalen ongeveer dezelfde score. De opname van de NSFR-ratio in de jaarstukken is met 22% gemiddeld echter fors lager. De oorzaak zou tweeledig kunnen zijn. Allereerst is de NSFR nog niet wettelijk van kracht. Ook is nog geen nadere regelgeving of zijn nog geen richtlijnen uitgevaardigd zoals met de LCR-DA wel het geval is. Beide kunnen ertoe leiden dat banken nog geen toelichting opnemen vanuit het oogpunt van relevantie of een ontbrekend kader. Dat laatste draagt het risico met zich mee dat de gepubliceerde NSFR het volgende jaar dient te worden aangepast. Echter, door geen toelichting op te nemen wordt de lezer niet in staat gesteld een relevant risico in te schatten. Bovendien staat het de bank vrij om te verduidelijken welke uitgangspunten zijn gehan-

teerd bij de berekening van de NSFR. Opvallend is het relatief hoge aantal Nederlandse banken dat aandacht besteedt aan de NSFR (43%). Historisch gezien rapporteerden Nederlandse banken reeds frequent aan DNB inzake liquiditeit²⁶. Mogelijk heeft dit een bijdrage gehad. Het kwaliteitsaspect *asset encumbrance* wordt door gemiddeld 39% van de banken toegelicht. Banken onder ECB-toezicht scoren echter 24 procentpunt hoger dan banken onder lokaal toezicht. Een verklaring hiervoor is niet gemakkelijk te geven. Het zou kunnen dat de ECB-banken in grotere mate gebruik maken van dergelijke beleningen ten opzichte van kleinere banken. Dit kan voortkomen uit het minder complexe verdienmodel van kleinere banken die bijvoorbeeld in mindere mate gebruik maken van securitisaties. Als gevolg hiervan kan de toelichting door het management van minder belang worden geacht.

Als *best practice* inzake de liquiditeitskengetallen hebben we de LCR-toelichting van BNP Paribas geselecteerd (figuur 4). BNP Paribas neemt de lezer allereerst duidelijk mee in de wijze waarop de LCR-DA is berekend en geeft daarnaast inzicht in het wettelijk vereiste groeipad voor de komende jaren. Daarbij heeft de bank de samenstelling van de componenten van de ratio²⁷ beschreven waardoor de lezer de mogelijkheid heeft deze in het perspectief van balansposten te plaatsen. Aanvullend geeft de toelichting informatie over het risicoprofiel per post. Als laatste helpt de toelichtende tekst onder de tabel om de ratio in de context van BNP Paribas te plaatsen. We hebben geen specifieke NSFR-toelichting geselecteerd aangezien het formaat evenredig aan de LCR toelichting zou kunnen worden opgemaakt.

Ten aanzien van *asset encumbrance* hebben we als *best practice* de toelichting van HSBC geselecteerd (figuur 5). De lezer wordt meegenomen in de achtergrond van de belening, bijvoorbeeld door securitisatie van leningen aan klanten. Vervolgens wordt toegelicht welke activa reeds bij de centrale bank²⁸ zijn geplaatst en welke activa direct of in de toekomst beleend kunnen worden. Door in de laatste kolom weer te geven welke activa niet beleend kunnen worden, kan de lezer de aansluiting naar de balans eenvoudig maken. Op basis van de gehele toelichting kan een goed beeld gevormd worden van de kortetermijnleencapaciteit van HSBC alsmede van de omvang van activa die in de toekomst beleend kunnen worden.

Tabel 4 Uitkomsten kwaliteitsaspecten liquiditeit

	Totaal	ECB	Lokaal	NL	EU (excl. NL)
LCR	54%	56%	50%	57%	53%
NSFR	22%	20%	27%	43%	17%
Asset Encumbrance	39%	47%	23%	43%	38%

6 Kwaliteitsaspect kapitaal

Met (de ontwikkelingen rondom) Bazel III zijn ook nieuwe kengetallen vastgesteld voor het kapitaal ofwel het weerstandvermogen van banken. Traditioneel hebben banken een (ongewogen) eigen vermogensratio die (veel) kleiner is dan in andere sectoren (Benink &

Figuur 4 Best Practice: BNP Paribas, Registration document and annual report 2015, p. 354

Regulatory Liquidity ratios

The 30-day Liquidity Coverage Ratio (LCR) came into force on 1 October 2015 setting the minimum coverage ratio for net cash outflows at 60% until 31 December 2015, then 70% in 2016, 80% in 2017 and 100% in 2018. The Group measures its liquidity requirements in accordance with the provisions of the Delegated Act adopted by the European Commission in

January 2015. It has adapted its management process in keeping with this regulation. The management indicators for the businesses' funding needs and the internal pricing terms therefore reflect the standardised assumptions set by the LCR and allow the Group to monitor compliance with the requirement.

The Group's LCR at the end of 2015 is detailed below:

► **TABLE 76: SHORT-TERM LIQUIDITY RATIO**

In billions of euros	31 December 2015	
	Value/30-day flow (unweighted)	Weighted value
HIGH QUALITY LIQUID ASSETS (HQLA)	251	245
Cash and central bank deposits	120	120
Sovereign bonds	111	111
Other Liquid assets meeting prudential regulation requirements	20	14
CASH OUTFLOWS		(410)
Retail and small business deposits	305	(25)
Corporate deposits	199	(65)
Financial institution deposits	140	(102)
Secured financing transactions		(65)
Issued debt	20	(20)
Derivatives net of collateral	55	(55)
Liquidity and credit facilities	274	(34)
Other cash outflows		(46)
CASH INFLOWS		213
Loans	79	47
Secured financing transactions		82
Derivatives net of collateral	70	70
Other cash inflows		14
TOTAL CASH OUTFLOWS, NET		(197)
LIQUIDITY COVERAGE RATIO (%)		124%

The Group LCR was 124% at 31 December 2015 (*versus* 114% at 31 December 2014).

The Group's liquid assets, before regulatory risk-weighting, amounted to EUR 251 billion. Part of the securities which are eligible by central banks and provide access to liquidity are not recognised as liquid within the meaning of the European prudential regulation and are not included in the regulatory reserve. This is the main difference between the liquidity reserve (see table 75) and the regulatory reserve. The liquid assets recognised by the prudential regulation must be immediately available to the Group. After the application of the regulatory haircuts (weighted value), the Group's liquidity reserve recognised by prudential regulation amounted to EUR 245 billion. It chiefly consisted of central bank deposits (49% of the buffer) and sovereign bonds (46%)

Cash outflows under the 30-day liquidity stress scenario amounted to EUR 410 billion. A large part of this amount corresponds to deposit

outflow assumptions of EUR 192 billion out of total deposits, excluding repos, of EUR 775 billion, *i.e.* an average outflow rate of 25% for the Group after application of the regulatory rates. Reciprocally, cash inflows on loans only amounted to EUR 47 billion out of total outstanding loans of EUR 704 billion (*i.e.* 7%) excluding impaired loans and reverse repos.

Cash flows on secured financing transactions and derivatives are analysed net of liquidity inflows and outflows. They resulted in a net cash inflow of EUR 17 billion for secured financing transactions and EUR 15 billion for derivatives net of collateral.

Other cash outflows include the covering of securities short positions generated within the next 30 days, the effects of market stress on collateral requirements, and cash outflows in the extreme event of a 3-notch downgrade of the BNP Paribas rating by rating agencies.

Benston, 2005). Bij de *bail-outs* van banken was het dan ook de maatschappij die de kosten betaalde. Om de kosten voor de overheid in ieder geval te verlagen, en wellicht te voorkomen dat de maatschappij een bijdrage hoeft te doen, zijn het *bail-in* kapitaal en de *leverage*

ratio ontwikkeld. *Bail-in* kapitaal bestaat uit eigen vermogen maar ook uit schuldinstrumenten die in geval van afwikkeling²⁹ van een bank geen recht hebben op terugbetaling en dus feitelijk de status hebben van garantiekapitaal voor de overige schuldeisers. Pas als alle

Figuur 5 Best practice: HSBC Holdings plc annual report and account 2015, p. 163*Analysis of on-balance sheet encumbered and unencumbered assets*

	Assets encumbered as a result of transactions with counterparties other than central banks				Unencumbered assets not positioned at central banks				Total \$m
	As a result of covered bonds \$m	As a result of securitisations \$m	Other \$m	Assets positioned at central banks (i.e. pre-positioned plus encumbered) \$m	Assets readily available for encumbrance \$m	Other assets capable of being encumbered \$m	Reverse repos/stock borrowing receivables and derivative assets \$m	Assets that cannot be encumbered \$m	
Cash and balances at central banks	–	–	–	98	95,545	350	–	2,941	98,934
Items in the course of collection from other banks	–	–	–	–	–	–	–	5,768	5,768
Hong Kong Government certificates of indebtedness	–	–	–	–	–	–	–	28,410	28,410
Trading assets	–	–	31,605	1,573	138,070	8,269	7,520	37,800	224,837
– Treasury and other eligible bills	–	–	1,099	984	5,618	128	–	–	7,829
– Debt securities	–	–	25,890	492	72,377	233	–	46	99,038
– Equity securities	–	–	4,616	–	59,430	2,445	–	–	66,491
– Loans and advances to banks	–	–	–	–	456	2,890	2,763	16,194	22,303
– Loans and advances to customers	–	–	–	97	189	2,573	4,757	21,560	29,176
Financial assets designated at fair value	–	–	–	–	1,775	1,244	–	20,833	23,852
– Treasury and other eligible bills	–	–	–	–	258	–	–	138	396
– Debt securities	–	–	–	–	1,327	265	–	2,749	4,341
– Equity securities	–	–	–	–	178	979	–	17,838	18,995
– Loans and advances to banks and customers	–	–	–	–	12	–	–	108	120
Derivatives	–	–	–	–	–	–	288,476	–	288,476
Loans and advances to banks	–	1,329	–	1,702	2,054	61,992	815	22,509	90,401
Loans and advances to customers	6,947	15,288	6,848	20,683	60,031	792,650	1,531	20,476	924,454
Reverse repurchase agreements - non-trading	–	–	–	–	–	–	146,255	–	146,255
Financial investments	–	–	25,078	8,150	325,101	14,753	–	55,873	428,955
– Treasury and other eligible bills	–	–	509	3,675	98,866	1,177	–	324	104,551
– Debt securities	–	–	24,561	4,475	224,355	11,124	–	54,054	318,569
– Equity securities	–	–	8	–	1,880	2,452	–	1,495	5,835
Prepayments, accrued income and other assets	–	–	63	–	4,685	65,190	–	28,360	98,298
Current tax assets	–	–	–	–	–	–	–	1,221	1,221
Interest in associates and joint ventures	–	–	–	–	51	18,794	–	294	19,139
Goodwill and intangible assets	–	–	–	–	–	–	–	24,605	24,605
Deferred tax	–	–	–	–	–	–	–	6,051	6,051
AT 31 December 2015	6,947	16,617	63,594	32,206	627,312	963,242	444,597	255,141	2,409,656

schulden zijn afgewikkeld kunnen de houders van deze instrumenten het restant-vermogen verdelen. Voor wereldwijde systeembanken is hiervoor de maatstaf *Total Loss Absorbing Capacity* (TLAC) geïntroduceerd. In Nederland is dit dus enkel van toepassing op ING. Niet als wereldwijd systeemrelevant gekwalificeerde banken hebben te maken met (andere) regelgeving inzake *Minimum Requirement for own funds and Eligible Liabilities* (MREL). Vanaf 1 januari 2016 worden Europese banken getoetst op de MREL-vereisten. Ondanks dat het Europese bankentoezicht reeds is aangevangen bestaat er nog onduidelijkheid over de invulling. In Duitsland kunnen bijvoorbeeld spaardepoto's niet aangesproken worden voor *bail-in*. In Nederland is dit nog niet wettelijk bepaald. De leverage ratio is vanaf 2018 wettelijk verplicht voor banken (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2014). De leverage ratio wordt, in lijn met de LCR, bepaald op basis van een door de EC uitgevaardigde richtlijn (*delegated act*). In Bazel III is het voorstel gedaan om de leverage ratio op 3% vast te stellen. Verscheidene landen, waaronder Nederland, hebben reeds aangegeven een hogere ratio vast te willen stellen. In Nederland wordt op basis van de indicaties van minister Dijsselbloem 4% verwacht. Ondanks dat beide bepalingen in 2015 nog niet wettelijk verplicht waren, is de informatie zeer relevant voor stakeholders. Tekorten in MREL of leverage ratio zouden namelijk kunnen leiden tot het niet uitkeren van dividend of het uitgeven van aandelen respectievelijk van nieuwe (achtergestelde) schuldinstrumenten.

Mochten toezichthouders de wettelijke eisen te laag vinden voor de specifieke situatie van een bank dan kunnen zij maatregelen nemen. Het mandaat hiervoor is geregeld in pijler 2 van Bazel III. In deze pijler is de grondslag voor het *supervisory review and evaluation process* (SREP) verankerd. Toezichthouders kunnen op diverse gebieden, zoals solvabiliteit en liquiditeit, aanvullende vereisten opleggen. In de meeste SREP-beslissingen ziet dit op een verhoogde dan wel meer kwalitatieve³⁰ solvabiliteitsratio. Op basis van de huidige gemiddelde solvabiliteitsratio van banken, de (lagere) wettelijke kapitaalsvereisten en de ervaringen in de praktijk, is onze verwachting dat aan nagenoeg alle banken een hoger vereist kapitaal wordt opgelegd. Een hogere ratio is zeer relevant voor aandeelhouders omdat alleen boven deze door de toezichthouder vereiste ratio dividend kan worden uitgekeerd. Daarbij is het voor stakeholders relevant om te weten met welke reden de toezichthouder tot een hogere vereiste komt. Denk hierbij aan aandachtspunten in het risicoprofiel van de bank of ontwikkelingen in de (lokale) economische omgeving.

Uit tabel 5 blijkt dat *bail-in* kapitaal in beperkte mate wordt toegelicht (10%). Banken onder ECB-toezicht besteden in hun jaarstukken in 16% van de gevallen aandacht aan relatieve omvang van het aanwezige *bail-in* kapitaal. Banken onder lokaal toezicht geven geen inzicht in hun realisatie ten aanzien van MREL. *Bail-in* kapitaal is daarmee het minst waargenomen ele-

Tabel 5 Uitkomsten kwaliteitsaspecten kapitaal

	Totaal	ECB	Lokaal	NL	EU (excl. NL)
Bail-in capital	10%	16%	0%	21%	8%
Leverage ratio	69%	76%	55%	79%	66%
SREP-vereiste	49%	69%	9%	36%	53%

ment van de kwaliteitsaspecten in de toelichtingen van banken. De oorzaak is waarschijnlijk gelegen in het feit dat de regelgeving nog onvoldoende uitgekristalliseerd is. Immers, het enkele feit dat vereisten (nog) niet wettelijk verplicht zijn, weerhoudt banken er niet van een toelichting te verstrekken. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de leverage ratio. De leverage ratio is het element dat over de getoetste kwaliteitsaspecten het meest door banken wordt toegelicht (69%). De verklaring hiervoor is vermoedelijk gelegen in de geringe omvang van additionele informatie die benodigd is om de leverage ratio te berekenen³¹. In lijn met hetgeen we waarnemen op andere kwaliteitsaspecten nemen banken onder toezicht van de ECB vaker deze informatie op. Nederlandse banken scoren met 79% hoger dan hun Europese collega's. De oorzaak hiervoor kan gelegen zijn in het commentaar dat minister Dijsselbloem in een vroeg stadium heeft geleverd op de hoogte van deze ratio. Toelichtingen inzake de beslissing van de toezichthouder in het SREP zijn in bijna de helft (49%) van de jaarrekeningen opgenomen. We hebben specifiek getoetst of ten minste informatie inzake het geëiste kapitaal door de toezichthouder is opgenomen. Opvallend hierbij is het grote verschil tussen banken onder ECB-toezicht en banken onder lokaal toezicht. Een verklaring is hiervoor moeilijk te geven. Enerzijds zou bij grote banken de ECB, als toezichthouder, prudenter kunnen zijn gegeven de grotere (systeem)relevantie van de bank. Dit zou vaker een SREP-beslissing kunnen inhouden boven het wettelijke minimum. Anderzijds kan het zijn dat lokale toezichthouders in mindere mate nog genegen zijn toestemming te geven dergelijke informatie te publiceren. Het verschil tussen Nederlandse en andere banken in de EU wordt ook voornamelijk veroorzaakt door de grotere vertegenwoordiging van banken onder lokaal toezicht in de Nederlandse populatie.

Bij de kwaliteitsaspecten voor kapitaal constateren we, in lijn met de andere informatie-elementen, dat banken onder lokaal toezicht minder informatie publiceren. Een mogelijke verklaring kan zijn dat deze banken vaker onderdeel zijn van een holding met andere activiteiten³². De specifiek bancaire informatie wordt als niet-materieel voor de jaarrekening van de holding beschouwd. Op het statutaire niveau van de bank wordt dan in mindere mate dergelijke informatie aan de jaarrekening toegevoegd.

We hebben als *best practice* inzake *bail-in* kapitaal een toelichting (SNS Bank) geselecteerd die nadrukkelijk de nog bestaande onzekerheden in de ontwikkeling van de regelgeving heeft weergegeven (figuur 6). Zowel voor TLAC als MREL is door middel van het verloopoverzicht duidelijk weergegeven welke componenten van de passivazijde van de balans kwalificeren. Daarnaast is beschreven welke grondslag voor de noemer is gehanteerd voor TLAC en MREL en wordt hieruit duidelijk dat deze (maar) minimaal verschillen voor de bank. Ook heeft SNS Bank in haar toelichting haar beleidsambitie weergegeven om spaarders geen deel te laten zijn van het *bail-in* kapitaal. De toelichting speelt daarmee reeds in op de aankomende relevante regelgeving.

Als *best practice* inzake de leverage ratio hebben we de toelichting van Barclays geselecteerd (figuur 7). De toelichting beschrijft de grondslag en de verwachting van de toekomstige eis door de toezichthouder. Door middel van het verloopoverzicht wordt de aansluiting met de balans en de van toepassing zijnde op- respectievelijk afslagen verduidelijkt. Op basis van de vermelde kapitaalinstrumenten³³ weet de stakeholder welke vermogenscomponenten zijn meegerekend. Daarnaast heeft Barclays de toelichting opgesteld naar de stand van de wettelijke invoering in 2018 (aangegeven middels '*fully loaded*'). Door onder de tabel tevens te beschrijven welke oorzaken ten grondslag liggen aan de ontwikkelingen in de leverage ratio heeft de lezer goed inzicht.

Inzake de toelichting op de SREP-vereisten hebben we geen *best practice* geselecteerd. We constateren dat banken regelmatig een toelichting verschaffen inzake de vereiste ratio door de toezichthouder. In bepaalde toelichtingen is dit ook aangevuld met de wettelijk vereiste componenten en de overige opslagen. We hebben geen toelichting inzake de rationale en overwegingen van de toezichthouder voor het SREP-besluit aangetroffen in de jaarrekeningen. Dit laatste vinden we zoals beschreven het meest relevant voor stakeholders.

7 Conclusies en nabeschoouwing

7.1 Conclusies

Banken zijn nog steeds bezig het geschonden vertrouwen van haar stakeholders terug te winnen als gevolg van de financiële crises in 2008 en in de tussentijd naar buiten gekomen schandalen. Kwalitatief goede informatieverstrekking inzake risico's en onzekerheden helpen het vertrouwen terug te winnen. De risico's zijn uiteraard inherent aan bankieren. Maar zoals we in deze bijdrage hebben aangegeven, kunnen banken wel aan hun communicatie hieromtrent werken. Op basis van een analyse van negen kwaliteitsaspecten van bancaire

Figuur 6 Best practice: SNS Bank NV annual report 2015, p. 114/**6.4.8 MREL AND TLAC** EDTF 4

The table below presents the non-risk-weighted and risk-weighted metrics for both the MREL and the TLAC at year -end 2015.

MREL and TLAC

in € millions		Non-risk weighted	risk-weighted
CET1 capital	2,916		
Tier 2 capital	481		
Total capital	3,397	MREL (without unsecured financing and deposits) 5.6%	29.5%
		TLAC 5.5%	
Other eligible unsecured liabilities with remaining maturity longer than 1 year, without deposits from natural persons and SME	1,741		
Total capital and other eligible unsecured liabilities without deposits from natural persons and SME	5,138	MREL (without deposits from natural persons and SME) 8.4%	44.6%
Deposits from natural persons and SME above € 100,000 with remaining maturity longer than 1 year	180		
Total capital including other eligible liabilities	5,318	MREL (including all eligible liabilities) 8.7%	46.2%
Exposure measure as defined by the CRR (TLAC)	61,464		
Exposure measure as defined by the BRRD (MREL)	61,020		
Risk -weighted assets	11,513		

Including all eligible liabilities, the non-risk-weighted MREL amounts to 8.7 percent and the risk-weighted MREL equals 46.2 percent. SNS Bank's ambition for the composition of the bail-in buffer is that deposits of natural persons and SMEs are not subjected to bail-in via MREL. SNS Bank, therefore, targets a bail-in buffer composed of 'Total capital' and debt with a remaining maturity of at least one year ranking below these deposits, which buffer equals (at least) 8 percent of total liabilities (including own funds) or, if this becomes the binding constraint, 20 percent of RWA. Excluding deposits of natural persons and SMEs, the non-risk-weighted MREL amounts to 8.4 percent and the risk-weighted MREL equals 44.6 percent.

It is expected that the NRA will require that 8 percent bail-in buffer consist entirely of liabilities that are subordinated to unsecured funding. If the unsecured funding that is currently outstanding is excluded from MREL in the bail-in buffer, this non-risk-weighted MREL metric amounts 5.6 percent

TLAC is currently composed of CET1 capital and Tier 2 capital. Based on SNS Bank's current capital position, the non-risk-weighted TLAC amount to 5.5 percent and the risk-weighted TLAC equals 29.5 percent.

re communicatie voor 67 jaarrekeningen en bestuursverslagen van Europese banken is onderzocht in hoeverre banken informatie hieromtrent toelichten. De door ons onderzochte informatie-elementen zijn op basis van IFRS en nationale wetgeving niet (expliciet) verplicht om op te nemen in de jaarstukken. Desalniet-

temin licht eigenlijk iedere bank wel één of meer van dergelijke informatie-elementen toe in de jaarrekening. Toelichting van dergelijke relevante informatie is in lijn met aanbevelingen en richtlijnen zoals opgesteld door de EDTF en ESMA. Dat veelal maximaal de helft van de banken de onderzochte informatie-elementen

Figuur 7 Best practice: Barclays plc annual report 2015, p. 186

Risk review

Risk performance

Funding risk—Capital

Leverage ratio and exposures

The leverage ratio applicable to the Group has been calculated in accordance with the requirements of the CRR which was amended effective from January 2015. The leverage calculation below uses the end point CRR definition of Tier 1 capital for the numerator and the CRR definition of leverage exposure.

At 31 December 2015, Barclays' leverage ratio was 4.5%, which exceeds the expected end point minimum requirement of 3.7% as outlined by the PRA Supervisory Statement SS45/15 and the updated PRA rulebook, comprising of the 3% minimum requirement, and the fully phased in G-SII buffer.

Leverage exposure		
	As at 31.12.15 £bn	As at 31.12.14 ^a £bn
Accounting assets		
Derivative financial instruments	328	440
Cash collateral	62	73
Reverse repurchase agreements and other similar secured lending	28	132
Financial assets designated at fair value ^b	77	38
Loans and advances and other assets	625	675
Total IFRS assets	1,120	1,358
Regulatory consolidation adjustments	(10)	(8)
Derivatives adjustments		
Derivatives netting	(293)	(395)
Adjustments to cash collateral	(46)	(53)
Net written credit protection	15	27
Potential future Exposure (PFE) on derivatives	129	179
Total derivatives adjustments	(195)	(242)
Securities financing transactions (SFTs) adjustments	16	25
Regulatory deductions and other adjustments	(14)	(15)
Weighted off-balance sheet commitments	111	115
Total fully loaded leverage exposure	1,028	1,233
Fully loaded CET1 capital	40.7	41.5
Fully loaded AT1 capital	5.4	4.6
Fully loaded Tier 1 capital	46.2	46.0
Fully loaded leverage ratio	4.5%	3.7%

- During 2015 the leverage ratio increased significantly to 4.5% (2014. 3.7%) driven by a reduction in the leverage exposure of £205bn to £1,028bn.
- Total derivative exposures^c decreased £76bn to £195bn.
 - PFE decreased £50bn to £129bn, mainly as a result of continued Non-Core rundown and optimisations including trade compressions and tear-ups
 - other derivative assets decreased £14bn to £51bn, driven by a net decrease in IFRS derivatives. The decrease was mainly within interest rate and foreign exchange derivatives due to net trade reduction and an increase in major interest forward curves
 - net written credit protection decreased £12bn to £15bn due to a reduction in business activity and improved portfolio netting.
- Taken together, reverse repurchase agreements and other similar secured lending and financial assets designated at fair value decreased £65bn to £105bn, reflecting a reduction in matched book trading and general firm financing due to balance sheet deleveraging.
- Loans and advances and other assets decreased £50bn to £625bn driven by £37bn reduction in trading portfolio assets primarily due to Non-Core rundown, a reduction in trading activities in the investment Bank, as well as a £10bn decrease in settlement balances and a £5bn decrease in Africa reflecting the depreciation of ZAR against GBP. This was partially offset by lending growth of £3bn in Barclaycard.
- SFT adjustments decreased by £9bn to £16bn due to maturity of trades and a reduction in trading volumes.

toelicht, betekent in ieder geval dat de banken op onderdelen niet altijd vergeleken kunnen worden. Terwijl vergelijkbaarheid door de International Accounting Standards Board (IASB)³⁴, ESMA en EDTF als randvoorwaarde wordt beschouwd voor kwaliteit van informatie. Het gevolg is dat *stakeholders* van de bank dergelijke relevante informatie niet altijd beschikbaar hebben op het moment dat zij een beslissing nemen gelden toe te vertrouwen aan de bank. Wanneer de informatie wel toegelicht wordt is de vraag hoe groot de informatieve waarde is. In dit artikel hebben we een aantal *best practices* naar voren gebracht die als inspiratie kunnen dienen de informatieve waarde van toelichtingen te verhogen.

In algemene zin constateren we dat banken onder toezicht van de ECB meer informatie ten aanzien van de geselecteerde kwaliteitsaspecten publiceren dan lokaal onder toezicht staande banken. Gemiddeld genomen zijn banken onder toezicht van de ECB, gemeten naar hun balans totaal, groter. In lijn met heersende theorieën zou dat een verklarende factor kunnen zijn. De kwaliteit van toezicht maar ook een brede groep van stakeholders (in lijn met marktdiscipline) zijn mogelijke andere verklarende factoren. Als laatste zijn kleinere banken vaker onderdeel van een holding met andere activiteiten. Voorts constateren we dat Nederlandse banken gemiddeld genomen in lijn presteren met hun Europese collega's. Meest opvallend is dat Nederlandse banken hun risicotoelichtingen vaker laten controleren (64%) dan andere Europese banken (47%). De verklaring hiervoor kan mogelijk gelegen zijn in de controleplicht ten aanzien van rapportages die bij DNB worden ingediend.

7.2 Nabeschouwing en aanbevelingen

Gedurende het onderzoek is het ons opgevallen dat de jaarverslagen van banken een ruime hoeveelheid informatie bevatten. Jaarstukken³⁵ van boven de 400 pagina's zijn zeker geen uitzondering. Bij een dergelijke omvang aan informatie bestaat het risico dat de lezer 'door de bomen het bos niet meer ziet'³⁶. Door de veelheid aan informatie bestaat de kans dat de lezer de meer relevante zaken of de samenhang met andere elementen niet kan doorgronden. Dit risico neemt verder toe door de diverse 'andere' rapportages die banken (dienen te) publiceren. Wij zouden banken willen aanmoedigen verder te onderzoeken in hoeverre de diverse rapportages kunnen worden opgenomen als één document vanuit het perspectief 'less is more'. Een aanknopingspunt zou kunnen zijn enkele kernrisico's

te selecteren en deze *top-down* uit te werken in de jaarstukken. In dat kader zouden regelgevers zich ook kunnen afvragen of de jaarrekening³⁷ en het *Pillar 3*-rapport kunnen worden samengevoegd. Toezichthouders verkrijgen hun informatie reeds via andere kanalen dan de jaarstukken, dus is het wellicht het overwegen waard een beperktere set aan 'kerninformatie' te definiëren die in de jaarrekening dient te worden opgenomen. Het geven van aansluitingsoverzichten en samenvattende tabellen die verdere verwijzingen bevatten naar noten waarin het informatie-element nader wordt uitgewerkt, kan bij een top-down benadering behulpzaam zijn. Een dergelijke opzet zou banken meer ruimte geven zich te concentreren op minder informatie die op een meer inzichtelijke wijze met stakeholders wordt gedeeld. We realiseren ons dat bovenstaande van alle betrokken partijen, banken, toezichthouders maar ook regelgevers en accountants een progressieve houding vraagt in tijden waarin compliance-overwegingen vaak de bovenaan voeren. Hopelijk kunnen de geselecteerde *best practices* in dit artikel een bijdrage leveren aan (het proces van) verdere versterking van de kwaliteit van risicotoelichtingen.

Als laatste willen we bij de regelgevers aandacht vragen voor harmonisatie van vereisten. We denken hierbij bijvoorbeeld aan de vereisten inzake MREL en TLAC. De vereisten zijn verschillend voor banken en tevens nog niet volledig uitgekristalliseerd. Het gelijke speelveld van en vergelijkbaarheid tussen banken zou met dezelfde invulling vanuit de regelgever geholpen zijn. Daarnaast denken we aan het herstellen van de toelichtingseis omtrent forbearance in IFRS 7. Dit zou naar onze mening bijdragen aan de kwaliteit van informatie over een belangrijk element. Banken leveren deze gegevens sinds 2014 reeds aan bij hun toezichthouder³⁸.

J.G. Huttenhuis MSc is als accountant in de financiële sector werkzaam bij KPMG en universitair docent externe verslaggeving aan de Rijksuniversiteit Groningen. Prof. dr. R.L. ter Hoeven RA is partner op het vaktechnisch centrum van Deloitte Accountants en hoogleraar externe verslaggeving aan de Rijksuniversiteit Groningen.

De auteurs hebben deze bijdrage geschreven op persoonlijke titel.

Noten

1 Een voorbeeld betreft de manipulatie van de LIBOR-rente. Maar ook schikkingen inzake de rol van banken bij hypotheekverstrekking (in de Verenigde Staten) en aanverwante (synthetische) securitisatie. Of dichterbij huis in het dossier derivaatverstrekking aan het midden- en kleinbedrijf in Nederland.

2 De Financial Stability Board monitort en beoordeelt kwetsbaarheden in het wereldwijde financiële systeem en doet voorstellen ter vermindering van deze kwetsbaarheden. Daarbij doet zij voorstellen voor ontwikkelingen in het wereldwijde bancaire systeem en de impact hiervan op prudentiële regelgeving.

3 Met solvabiliteit wordt buiten de financiële sector gerefereerd aan de verhouding tussen vreemd en eigen vermogen. Aan leverage wordt veelal gerefereerd voor de verhouding tussen totale activa en vreemd vermogen. In de bancaire sector is aan beide begrippen een andere invulling gegeven. Solvabiliteit is de verhouding tussen het toetsingskapitaal en de naar risico gewogen activa. Voor het toetsingskapitaal kwalificeren ook specifieke achtergestelde leningen. Leverage is de verhouding tussen het toetsingskapitaal en (op hoofdlijnen) de totale activa.

4 Marktdiscipline is het mechanisme waarbij banken door marktpartijen worden 'gedwongen' om gewenst gedrag te vertonen. Om deze marktpartijen daartoe in staat te stellen dienen zij voldoende geïnformeerd te zijn over de activiteiten en status van de bank (BIS, 2015).

5 De CRR is gepubliceerd door de Europese Commissie onder de volgende kenmerken: Corrigendum to Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012.

6 De Capital Requirements Directive IV (CRDIV) is de Nederlandse wettelijke verankering van de Basel III-vereisten die niet in de CRR zijn opgenomen. De CRDIV is onderdeel van de Wet op het financieel toezicht (Wft). Andere Europese landen hebben de CRDIV ook in hun eigen wetgeving geïmplementeerd.

7 De EDTF beveelt in ieder geval aan het jaarverslag en Pillar 3-rapport op hetzelfde moment te publiceren (EDTF, principe 7).

8 ESMA (2013): 'ESMA found that although most banks provide information required by IFRS 7 in the notes to their financial statements, in many cases certain information required by IFRS 7 was included in different sections of the annual

report (e.g. management report, business review, Pillar III disclosures) out-side the audited financial statements section of the annual report. Moreover, it was not always clear whether and to what extent the information presented outside was incorporated by reference into the financial statements and consequently, whether it was audited or what was the level of assurance. Where such information is presented outside the financial statements ESMA considers that it should be clearly referenced and marked as audited'.

9 Of voor enkele banken het door het (Europees) land toegestane verslaggevingstelsel. Zoals de in Nederland geaccepteerde verslaggevingsstandaarden (Dutch GAAP). Voor banken is de accounting van relevante activa en passiva nageoeg identiek onder de lokale vereisten vergeleken met IFRS.

10 Dit geldt voor Franse banken.

11 De ECB heeft een viertal criteria vastgesteld waarop de relevantie van een bank wordt bepaald. 1) Totale activa boven EUR 30 miljard. 2) Economisch belang voor de Europese Unie of een specifiek land. 3) Omvang grensoverschrijdende activiteiten. 4) Gevraagde of ontvangen steun uit het European Stability Mechanism of European Financial Stability Facility. Indien een Europese Bank significant wordt geacht, is de verantwoordelijke toezichthouder de ECB.

12 De ECB en lokale toezichthouders hebben zich verenigd in het gemeenschappelijk toezichtsmechanisme, ofwel Single Supervisory Mechanism (SSM). Op niet-significant geachte banken wordt het directe toezicht uitgevoerd door de lokale toezichthouder. De ECB kan te allen tijde het toezicht overnemen.

13 ESMA (2013), constatering 18. EDTF (2012), aanbeveling 10. De aanbeveling is specifiek gericht op de solvabiliteitsbepaling. EDTF heeft in haar onderzoek gepubliceerde jaarrekeningen en interim informatie uit 2011 en 2012 meegenomen.

14 CRR artikel 437.1.a vraagt een aansluiting van de kapitaalscomponenten op de balans van de bank.

15 Bijvoorbeeld voor solvabiliteit staan deze staten beter bekend als Common Reporting (CO-REP).

16 Deze controleplicht is opgenomen in de regeling staten van de Wet Financieel toezicht en is van toepassing op alle banken in Nederland, ongeacht of zij onder ECB of DNB toezicht vallen.

17 'EDTF 9' en EDTF 14 refereren specifiek aan aanbevelingen van de Enhanced Disclosure

Taskforce. Zoals aan de tabel kan worden afgelezen ziet deze op de toelichting van minimum kapitaalsvereisten en de methodieken gehanteerd om deze te bepalen. In de jaarrekening wordt door ABN AMRO per tabel aangegeven of, en zo ja aan welke, EDTF aanbevelingen de toelichting invulling geeft.

18 In aanvulling op deze toelichting helpt ABN AMRO de lezer in haar jaarrekening door in de pagina's 125 tot en met 132 toe te lichten welke tabellen door IFRS, Pillar 3 en EDTF worden gevraagd en waar in het jaarverslag deze gevonden kunnen worden.

19 IFRS 7.36d.

20 Bij overgang van het toezicht van de nationale toezichthouder naar de ECB is de gezondheid van de activa van deze banken doorgelicht. Niet onder toezicht van de ECB staande banken hebben in een later stadium met een dergelijke review in aangepaste (lichtere) vorm te maken gehad.

21 IFRS 7.39

22 EDTF 4 - Once the applicable rules are finalised, outline plans to meet each new key regulatory ratio, e.g. the net stable funding ratio, liquidity coverage ratio and leverage ratio and, once the applicable rules are in force, provide such key ratios.

23 De LCR geeft de verhouding weer tussen de aanwezige liquiditeit en de vereiste liquiditeit over een horizon van dertig dagen. De NSFR geeft de verhouding tussen de aanwezige langetermijnactiva en de vereiste langetermijnfinanciering (DNB, 2015).

24 Dit betekent dat activa worden beleend of voor dat doel in onderpand worden gegeven.

25 Deze financiering kan worden verkregen door activa (met een rating) te belenen bij de ECB ofwel door (groepen) activa te securitiseren.

26 Middels de zogenaamde 8028/8029 rapportage en het Internal Liquidity Adequacy Assessment Proces (ILAAP).

27 De LCR wordt bepaald door de high quality liquid assets te delen door (cash outflows -/- cash inflows).

28 HSBC zou in de kolom 'assets positioned at central banks' aanvullend nog inzicht kunnen geven welk deel beleend is en welk deel beleend kan worden.

29 'Afwikkeling' refereert aan het herstructureren van de bank zodat de activiteiten op ordelijke wijze kunnen worden doorgezet. Voor een ander type organisatie zouden de feiten en omstandigheden in een dergelijke situatie leiden tot een faillissement.

3.0 Een groter deel van het toetsingskapitaal dient in eigen vermogen (Common Equity Tier 1) te worden aangehouden.

3.1 De teller wordt bepaald op basis van kapitaalcomponenten die in de solvabiliteitsberekening beschikbaar zijn. De noemer is de totale activa met enkele correcties (opslagen) voor niet uit de balans blijvende verplichtingen en derivaten.

3.2 Dit betreffen meestal verzekeringsactiviteiten.

3.3 Fully loaded Tier 1 Capital, bestaande uit de kapitaalsvormen CET1 capital en AT1 capital. CET1 betreft zuiver eigen vermogen, zoals ingebracht kapitaal of ingehouden winst. AT1 betreft vreemd vermogensinstrumenten met kenmerken

van eigen vermogen, zoals een onbepaalde looptijd en geen terugbetalingsverplichting. CET1 wordt door de toezichthouder aangemerkt als 'harder' en daarmee meer kwalitatief kapitaal.

3.4 IFRS Conceptual Framework. Chapter 3: Qualitative characteristics of useful financial information.

3.5 In Frankrijk wordt gebruik gemaakt van zogenaamde 'registration documents'. In deze documenten zijn de jaarstukken en de toelichtingen in het Pillar 3-rapport in één document weergegeven. Deze werkwijze resulteert in erg veel informatie. De auteurs vragen zich hierbij af of de lezer de hoofdlijn nog voldoende kan begrijpen.

3.6 ESMA komt in haar persbericht van 16 juli 2015 tot eenzelfde conclusie.

3.7 We refereren in deze specifiek aan de jaarrekening. Gegeven de relevantie van de benoemde informatie is het in het belang van het maatschappelijk verkeer dat controle op deze informatie plaatsvindt. Op het moment dat de informatie is opgenomen in de jaarrekening vindt controle door een accountant plaats.

3.8 De informatie inzake forbearance is deel van de rapportage dat ziet op financial reporting (FINREP) en dient ieder half jaar bij de toezichthouder te worden ingediend.

Literatuur

- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS), (BIS) (2011). *Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*. Bank for international Settlements, 2011. Geraadpleegd op <http://www.bis.org/publ/bcbs189.htm>.
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS), (BIS) (2015). *Revised Pillar 3 disclosure requirements*. Bank for international Settlements, 2015. Geraadpleegd op <http://www.bis.org/bcbs/publ/d309.htm>.
- Becht, M., Bolton, P., & Röell, A. (2011) *Why bank governance is different*. *Oxford Review of Economic Policy*, 27(3): 437-463.
- Benink, H., & Benston, G. (2005). The future of banking regulation in developed countries: Lessons from and for Europe. *Financial Markets, Institutions & Instruments*, 14(5): 289-328.
- Deegan, C. (2002). Introduction: The legitimising effect of social and environmental disclosures – A theoretical foundation. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 15(3): 282-311.
- De Larosière Group (2009). *The High Level Group of Financial Supervision in the EU Report*. February 2009. Geraadpleegd op http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/de_larosiere_report_en.pdf.
- Enhanced Disclosure Task Force (EDTF), (2012). *Enhancing the risk disclosures of banks*. Geraadpleegd op www.financialstabilityboard.org.
- European Securities and Market Authority (2013). *Review of Accounting Practices, Comparability of IFRS Financial Statements of Financial Institutions in Europe*. ESMA/2013/1664. Geraadpleegd op https://www.esma.europa.eu/system/files_force/library/2015/11/2013-1664_report_on_comparability_of_ifrs_financial_statements_of_financial_institutions_in_europe.pdf?download=1.
- Financial Stability Board (2009), *Report of the Financial Stability Forum on Addressing Procyclicality in the Financial System*, April 2009. Geraadpleegd op http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_0904a.pdf.
- Freeman, R.E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Boston: Pitman.
- International Accounting Standards Board (IASB) (2009). *International Financial Reporting Standards, Consolidated without early application*. Official pronouncements applicable on 1 January 2010. IASB London.
- International Accounting Standards Board (IASB) (2014). *International Financial Reporting Standards, Consolidated without early application*. Official pronouncements applicable on 1 January 2016. IASB London.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal, (2014)., *Toekomst financiële sector*. Brief van de minister van financiën, 18 december 2014. Beschikbaar: 32 013 nr. 91. Geraadpleegd op https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20141218/brief_regering_implementation/document3/f=/vjqbkygtgyp.pdf.

Appendix 1 Gesorteerd op de omvang van de activa van de bank per 31 december 2015

#	Naam van de bank	ECB/Lokaal toezicht	EU / Nederland
1	HSBC	ECB	Europese Unie
2	BNP Paribas	ECB	Europese Unie
3	Deutsche Bank	ECB	Europese Unie
4	Credit Agricole	ECB	Europese Unie
5	Barclays	ECB	Europese Unie
6	RBS	ECB	Europese Unie
7	Santander	ECB	Europese Unie
8	Societe Generale	ECB	Europese Unie
9	BPCE	ECB	Europese Unie
10	Lloyds	ECB	Europese Unie
11	Unicredit	ECB	Europese Unie
12	ING	ECB	Nederland
13	BBVA	ECB	Europese Unie
14	Intesa Sanpaolo	ECB	Europese Unie
15	Rabobank	ECB	Nederland
16	Commerzbank	ECB	Europese Unie
17	Nordea	ECB	Europese Unie
18	Standard Chartered	ECB	Europese Unie
19	Danske Bank	ECB	Europese Unie
20	ABN Amro	ECB	Nederland
21	La Caixa	ECB	Europese Unie
22	DZ Bank	ECB	Europese Unie
23	Landesbank Baden-Wuerttemberg	ECB	Europese Unie
24	Bayerische Landesbank	ECB	Europese Unie
25	KBC	ECB	Europese Unie
26	Erste Group	ECB	Europese Unie
27	NordLB	ECB	Europese Unie
28	Swedbank	ECB	Europese Unie
29	Banque Postale	ECB	Europese Unie
30	Landesbank Hessen-Thüringen Girozentrale (HELABA)	ECB	Europese Unie
31	BFA	ECB	Europese Unie
32	Bank of Scotland Plc	ECB	Europese Unie
33	Natixis SA	ECB	Europese Unie
34	Dexia SA	ECB	Europese Unie
35	Skandinaviska Enskilda Banken AB	ECB	Europese Unie

#	Naam van de bank	ECB/Lokaal toezicht	EU / Nederland
36	FCE Bank plc.	Lokaal	Europese Unie
37	Belfius Banque SA/NV-Belfius Bank SA/NV	ECB	Europese Unie
38	Banco de Sabadell SA	ECB	Europese Unie
39	Bank Nederlandse Gemeenten NV, BNG	ECB	Nederland
40	Raiffeisen Zentralbank Österreich Aktiengesellschaft	ECB	Europese Unie
41	Banco Popular Espanol SA	ECB	Europese Unie
42	NRW.BANK	ECB	Europese Unie
43	DekaBank Deutsche Girozentrale AG	ECB	Europese Unie
44	Volkswagen Financial Services AG	ECB	Europese Unie
45	Svenska Handelsbanken	Lokaal	Europese Unie
46	Nationwide Building Society	Lokaal	Europese Unie
47	Euroclear Bank SA	Lokaal	Europese Unie
48	Crelan SA	Lokaal	Europese Unie
49	NIBC Bank NV	Lokaal	Nederland
50	Wüstenrot Bausparkasse AG	Lokaal	Europese Unie
51	BMW Bank GmbH	Lokaal	Europese Unie
52	Investec Bank Plc	Lokaal	Europese Unie
53	Skipton Building Society	Lokaal	Europese Unie
54	DLR Kredit A/S	Lokaal	Europese Unie
55	Nykredit Bank A/S	Lokaal	Europese Unie
56	LeasePlan Corporation NV	Lokaal	Nederland
57	Daiwa Capital Markets Europe Limited	Lokaal	Europese Unie
58	IKB Deutsche Industriebank AG	Lokaal	Europese Unie
59	Exane Derivatives	Lokaal	Europese Unie
60	Nederlandse Waterschapsbank	ECB	Nederland
61	SNS Bank (SNS Holding B.V.)	ECB	Nederland
62	Van Lanschot NV	Lokaal	Nederland
63	Achmea Bank NV	Lokaal	Nederland
64	Nationale-Nederlanden Bank NV	Lokaal	Nederland
65	Credit Europe Group NV	Lokaal	Nederland
66	Triodos Bank NV	Lokaal	Nederland
67	Nederlandse Financierings-Maatschappij voor Ontwikkelingslanden N.V.	Lokaal	Nederland